

ANARÂŠKIELÄ ŠLAJÂNOOMAH LUDIJ JÁ KUOBBÂRIJ AALMUGNOMÂTTÂSÂI HISTORJÁ JÁ OPPÂTAHOSÂŠ UĐÂSNOOMÂI RÂHTIM METODIIK

MARJA-LIISA OLTHUIS

NÁGUSTILÁSVOOĐÁ
ALGÂSAAHÁ AANAAR
SÂMIMUSEO SIIDAST
CUÁNUIMÁÁNU 14. PEEIVI 2007

Náguskirjepargo aalgij čohčuv 2000 siämmáá ohtâvuodâst ko biologia máttááttâs algâttui anarâškielân Aanaar vyelitâsisist. Máttááttâs älgim ohtâvuodâst kielân ráhtojii suulân 3 000 biologia säännid, moh lijjii aabâs uđđâ säänih. Talle huámmášui, et tuš motomáid šlaajâid lâi kielâ ubâ sárnumkuávlust ohtâsâš nommâ. Tágáreh čielgâ noomah lijjii ovdâmerkkân *kuorgâ*, *kuávská*, *riávská* já *njurgoi*. Näävt luholávt ij kuittâg jyehi tovváa keevvâm: maanġâ šlaajâst lijjii maanġâ aalmugnoomâ, já motomin vuod siämmáš aalmugnoomâ kevttui maanġâ šlaajâst. Ovdâmerkkân peljirástágáast lâi aanoost meiddei nommâ *peljisalgaas*, já *alkkuuvsâs* lâi tobdos meiddei noomáin *sieđgâloddááš*. Čielgâ

nommâmoive lâi aalmugkielâst *fiskiscis-sáá* noomâst: tot lâi aanoost pyeidicissáast, vyeidicissáast, fiskispešnirihháast já fiskisvuávláast. Puoh tágarijd noomâid koolgâi moonnâđ systemaatlávt čoodâ prinsiippáin »ohtâ nommâ oovtâ šlaaijân». Taan prinsiiip nuávdittem lii vistig-uv tiättám tobdos šlaajânoomâi nuurrâm- já valjimpargo já nube tááhust termârâhtimmetodij čielgim já heiviittem uđđâ saaniid. Aabâs ereslágán proosees vuod lii lamaš nomâttes šlaajâi kâstim. Anarâškielâ šlaajânommâpargoost nomâttes šlaajâi kategoria lii-uv lamaš puoh stuárráamus: jieččân amnâstuv šlaajâin 70 %:d láá esken tai ivij finnim noomâs. Tot, et tiätušlaaijân šadda já páácá anon tuš ohtâ virgálâš nommâ, lii kirjekiela já čuovviittâs viggâmuš. Taat viggâmuš lii anolâš tondiet, et talle juáhâš sárnu siämmáin noomáin siämmáá šlaajâst. Näävt lii pággu porgâđ puoh tagarijn ohtâvuodâin, kost tarbâšuvvojeh aalmugkiel nomâttâsah.

▷

Anarâškielâst šlajânoomâi normâdem lii porgum Suomâ luánduvárásâš luudijn, táválumos mecci- já puurrâmkuobbârijn já Lappi lääni poccešaddoin. Anarâškielân rahtum šlajânomâttâsâin lam valjim náguskirjeamnâstâhân ludij já kuobbârij noomâid. Luudijd lam valjim tondiet, ko tain vuottui puáris kielâst noonâ aalmugnommâtuávááš já kuobbârijd tondiet, ko tain viluu aalmugnoomah. Kuobbârij noomah láá esken tai ivij rahtum anarâškielân. Jieččân amnâstâh tuálá sistees Suomâ luánduvárásâš ludij noomâid já táválumos mecci- ja puurrâmkuobbârij noomâid, ohtsis 453 loddešlaaijád já 184 kuobâršlaaijád. Loddenomâttâsah láá ohtsis 492 nommâd já kuobbârij noomah 197. Kuábbáá-uv juávhust noomah láá ucánjihhii eenâb ko šlaajah, mii puátá tast, et motomijn šlaajâin láá lamas aanoost eenâb nomâttâsah.

Amnâstuv valjiimist já tutkâmist čielgâ kontrast - nube tááhust noonâ aalmugnommâtuávááš já nube tááhust aalmugnomâttâsâi váilum - lii lamas uáli mielâkiddiivâš almoon. Kiedâvušâm vistig tobdos aalmugnomâttâsâid já tastmaŋa kielân esken rahtum uđđâ nomâttâsâid.

Kiedâvušâm šlaajâi aalmugnomâttâsâid vistig kielâtipšom uáinust. Puáris noomâi juávhust láá väljejum anon tiätunoomah, moh annojii šiev nommân. Šiev noomâ várás láá miäruštállum tiätukriteereh. Tehelumos kriiteer lii tot, et nommâ kalga kuvviđ šlaajâ. Šiev nommâ ij adde maggaargin puástuibárdâs šlaajâst, já nommâ kalga leđe uuniik. Anon väljejum šlajânommâ ij meiddei uážu leđe liijgás kukke teikâ mudoi väädis mušteđ. Suomâkielâst kielâtipšoi avžum lii lamas tipteđ noomâi maksimkukodâhhân kulmâ sääni, já siämmáš linjá lii valdum meiddei anarâš nomâttâssâid. Váddâseh mušteđ láá ovdâmerkkân tagareh noomah, moh láá liijgás siämmáálágáneh. Tondiet ovdâmerkkân loddenomâttâsâin ij puáhtám kevttiđ aalmugnoomâid *paac-*

câhlodde já *paaccâhloddááš* kyevti šlaajâ nommân. Täst noomâi áinoo iärutteijee äšši ličij lamas deminutiivsyergis. Noomâ valjiimân puáhtá motomin vaiguttiđ meiddei tot, lii-uv ohtâgin noomâin monnii suujâ tiet tobdosub ko eres nommâiävtukkâsah. Šlajânomâttâsâi pyerivuodâ kalga kuittâg jyehti tovváá viekkiistállâđ sierâ, tastko puoh esken nomâttum šiev noomâ kriiteereh iä ain olášuu siämmáá noomâst. Jis nommâpuáđus ij šoodâ monnii suujâ tiet tuhhiittetten, noomâi normâdmist puáhtá ollásávt luoppâđ hyeneeb noomâst já rähtiđ sajan aabâs uđđâ noomâ. Taat lii máhđulâš talle, jis aalmugnommâ ij lah meendu pyereest vuáhádum kielân. Šlajânommâkomiteai feerimij mielđ kielân jo vuáhádum noomâi muttem lii vaigâd, tastko uđđâ nommâiävtukkâsah iä táátu uálináálá tuhhiittuđ kielâsárnoi kooskâst. Tien tááhust hyenebij mut vuáhádum aalmugnomâttâsâi puotâ ferttee-uv ain viekkiistállâđ, puáhtá-uv tággáár noomâ liijká tuhhiittiđ kielân, veik tot ij šlaajâ kuvvim tááhust liččiigin aabâs korrekt.

Aalmugnoomâi lasseen kiedâvušâm nubben juávkkun aabâs uđđâ šlajânoomâid, moh láá esken tai ivij rahtum kielân. Toh láá rahtum kyevti uulmán. Iänááš toh láá rahtum sänirááju kuárus sajan taggaar šlaajân, mast ij lah ovdil lamas maaggaargin nommâ. Loddenoomâi puotâ táválâš almoon lii, et ulmuu áigápuáđu keežild meerhâšmettum lodeh iä lah finnim maggaargin noomâ. Siämmáánáál nomâttáá láá pááccám tagareh šlaajah, moh iä lah vuottum kielâ sárnumkuávlust. Anarâškielâst midáttes uccloodááh láá-uv tuš nomâttum »cissáážin» teikâ »sávjaduvvâžin» ubâ juávkku. Kuobbârijn aalmugnoomah iä kavnuu jur ollágin, nuuvt et táágupeht-uv lii čielgâsávt koččamuš sänirááju räigisoojij tuovŋâmist.

Tego esken lâi-uv saahâ, nube tááhust uđđâ noomah láá motomin rahtum puáris

já hyeneeb aalmugnomâttâs sajan. Rahtuibâ nommâ kuábbáá uulmán peri, lii tehelâš tiettiđ, maht uđđâ noomah ráhtojeh, nuuvt et kielân šadda šiev já pištevâš nommâ. Jieččân pargoost lii lamaš tehelâš kuvviđ noomâ šoddâmproosees adai tom, maht noomân já ton ráhtimân kávnoo myenster, já moin naalijn myensternoomâ heiviitmáin šadda anarâškielân uđđâ šlajânommâ. Tutkâmpargo tuáváázin lii lamaš jieččân sänikirjeamnâstâh. Jiešalnees biologia sänirááju já siämmáánáál šlajânoomah-uv, láá uási muu 30 000 uuccâmsäännid sisannee sänikirjemateriaalist. Tain saanijn suulân kuálmádas láá kielân esken puáttám uđđâ säänih. Sänikirje uđđâ sanij puotâ huámmášim, et uđđâ sanij, siämmáánáál ko uđđâ šlajânomâttâsâi-uv ráhtimist lii čielgâ meetood, mon muu mielâst puovtij já koolgâi finniđ uáinusân. Muu mielâst taat anarâšâi kevttim meetood lii ávhálâš iárrásâid-uv, kiáh smiettih uđđâ šlajânomâttâsâi já vijđasubboht-uv uđđâ sanij ráhtimstrategiaid. Taam anarâšâi kevttim meetood kuvvim anam-uv jieččân tutkâmpargo tehelumos puáđusin. Maasâm taas mañeláá pyerebeht.

TUTKÄMMETODEH JÄ AMNÄSTUV KIEĐÄVUŠŠÄM

Lam heiviittâm šlajânoomâi kielätiedälâš kiedävuššäm loddenoomâin taksonomisâš oornig vuálá já kuobbârijn puurrâmkuobârjuávhu vuálá. Taat lii lamaš velttidmettum, tastko noomâi normâdem- já ráhtimpargoost lii lamaš tehelâš čuávvuđ siämmáá äägi siämmáá suuhân teikâ juávkun kullee noomâi šoddâm. Lam juáhám amnâstuv šlajânoomâid tai ave já kiedävuššämmetodij mielh kuulmâ sänikiärdán. Lam kočodâm taid sänikeerdijd nomâigijn *puáris aalmugnomâttâsah*, *nuorâbeh aalmugnomâttâsah* já *kielân esken rahtum uđđâ šlajânomâttâsah*. Amnâstuv tutkâmmetodeh láá kulmâ: jyehi sáni-

kerdi lii tutkum jieijâs metodáin.

Vááldám vistig amnâstuv puárrásumos sänikeerdi, *puáris aalmugnomâttâsâid*. Lam tutkâm taan sänikeerdi saanijd kielâhistorjá tutkâmmetodáin. Čielgiim, mon puárráseh šlajânoomah láá já mii lii toi álgupuáttim. Taan sänikiärdán kuleh maangâahasiih säänih. Saanijn puárrásumoseh mäccih uralâlâš já suomâ-ugrâlâš vuáđukielâ räi. Nuorâmuu keerdi säänih láá nuuvt kočodum ohtsâšsämmilâš säänih, moh mäccih tuše vuáđusämikielân. Taid ij kavnuu vaastâ sämikielâi ulguubeln. Puárrásumos keerdi säänih, maid kávnoo vaastâ kukkenorroo hyelkkikielâin, láá ovdâmerkkân loddenomâttâsah *káranâs*, *čuáđgi*, *kuáskim* já *kiehâ*. Kuobbârij noomâin taan sänikiärdán kulá tuše almosnommâ *čááná*, mii lii suomâkielâ *sieni*-sääni jienâdâhvaastâ. Tuše vuáđusämikielân mäcce loddenomâttâsah láá ovdâmerkkân *ájálâh*, *čierrih* teikâ *čerrih*, *kiärun* já *kierâš*. Taah esken nomâttum säänih láá nuuvt kočodum puáris ärbisäänih, moid ij kavnuu lovnâetymologia. Taan sänikiärdán kullee sanij juávhust láá kale meiddei motomeh loovnah. Tain puárrásumos lii germaanlâš lovnâ *čuánjá*. Ohtsâšsämmilâš keerdist kávnovej kulmâ skandinaavâlâš loovná: *havdá*, *rástágâš* já *välli*.

Šlajânoomâi nube sänikeerdist kiävtâm noomâ *nuorâbeh aalmugnomâttâsah*. Loddeamnâstuvâst taas kuleh keevâtlávt tagareh noomah, moh láá kevttum puáris anarâš loddekäldein 1800-lovo pelimudooost 1950-lovo räi. Taah noomah láá harvii levânâm eres sämikielâid, ige taid ij pyevti rekonstuistiđ vuáđusämikiel häämi teikâ eres vuáđukielâi haamijd tego ovdebáá sänikeerdist. Taah noomah láá čielgäsávt nuorâbeh ko esken mainâšum puáris sänikerdi. Meiddei taan sänikeerdist tuudhâm sanij álgupuáttim. Tutkâmuš aalgâst oonim tágárijd noomâid putes anarâš nomâttâssân, tastko toh urruu ištâmin pyereest

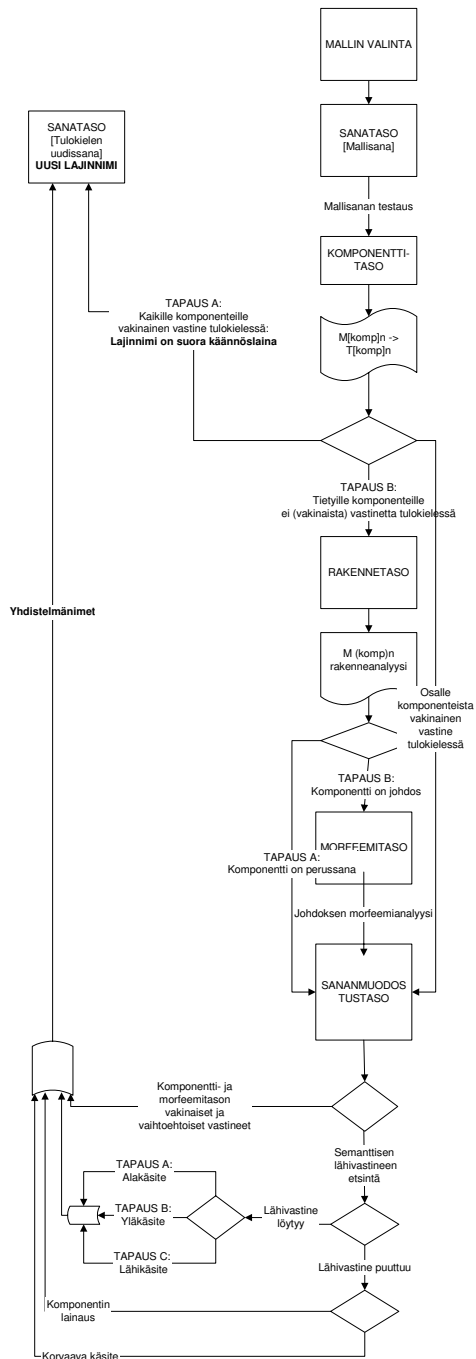
▷

anarâškielân. Tutkâmuš loopâst kuittâg tuodâštui, et stuorrâ uási nuorâbijn aalmugnomâttâsâin lâi luávnejum puáris suomâkiel šlajânoomâin. Ovdâmerkkân nommâ *almevierccâ* lii njuolgâ jurgâluslovnâ puáris suomâkiel noomâst *taivhaanpässi*. *Kuáppilvälli* já *kuáppilváállás* lává njuolgâ jurgâlusloovnah suomâkiel noomâst *koppe-lohaukka*. *Keđgirástágâš* vuod lii luávnejum suomâkiel noomâst *kivirastas*. Taan ahekiárdán kullee loddenuomâin orjâlâškielâst puáttám loovnah láá ovdâmerkkân *čiksâ*, *päiski*, *ravgâ* já *tuáršu*. Motomeh noomah kale láá aabâs anarâšâi jieijâs adelem noomah. Loddenomâttâsâi puotâ motomeh noomah vuáđuduveh šlaajâ kuvviimân. Lode eellimpirrâs kovvejuh ovdâmerkkân noomah *miestârástágâš*, *rotorástágâš* já *vuággukuálsás*. Lode stuáruduv kovvejuh noomah *stuorrâčuánjá*, *koskkuálsi* já *uccâčevžuš*. Jienâ kovvejejee noomah láá ovdâmerkkân *čurčurrástágâš* já *pompettejee oopuv*. Lode čielgâ olgoldâs tobdomeerkân vuáđuvuveh ovdâmerkkân noomah *peljisalgaaš* já *vuoptuáivloddáás*. Lode ivne kovvejejee noomah láá ovdâmerkkân *čiidâkääni*, *fiskiscissáás* já *jievjâoppuv*. Lode aktiivlumos ääigi kovvejuh noomah *ijjâlodde* já *veigilodde*. Motomeh loddenuomah láá suorgiittum noomah tego *piiččus*, *kähtee* já *sávjáduvvâš*. Noomâin *piiččus* já *kähtee* syergis lii lasettum lode jienâ kuvviimân: *piiččus* lávlu murâšlâš njurgoo jienáin »pii, pii», já anarâšah eteh, et »kähtee káhtá korrá jienáin», veik verbâ *kähtiđ* ij mudoi lekken kielâst aanoost.

Kuobbârij aalmugnoomah láá uc-

cáa. Kuobbâramnâstuvâst nuorâbijd aalmugnomâttâssáid kuleh tuše 15 nommâd. Maangah tain noomâin láá anarâšâi adelem noomah, moh láá rahtum šlaajâi tobdomeerhâi vuáđuld. Ovdâmerkkân nomâttâsah *arvekuobâr* já *arbespappâ* láá rahtum kuobbâre almonemääigi vuáđuld: kuobbâreh läävejuh itteđ ain arve maaja. Ovdâmerkkân *suovâkuobâr* lii rahtum kuobbâre olgoldâs tobdomeerhâ vuáđuld: kuobbârist ton oolâ tuolmâdijn porgeest iđoskovjâpolvâ, mon ulmuuh láá kočodâm suovvân. Nomâttâsâin *suáhikuobâr* já *muorâkuobâr* lii saahâ kuobbâre išseedšaddoost. Noomah *stáá-lupursâ*, *stáálukuobâr*, *stáálu jánvusekkâ* já *stálukáálgu kunnâsekkâ* vuod čujotteh säämi oskomušmaailmân já stáálu. Noomâin kulmâ láá njuolgâ jurgâlusloovnah suomâkielâst: *kiärppáákuobâr* (< su *kärpässieni*), *kusâkuobâr* (< su *lehmänsieni*) já *mirkkâkuobâr* (< su *myrkkysieni*).

Kuálmád sänikerdin láá esken tai ivij anarâškielân rahtum šlajânoomah. Ovdâmerkkân *vuáksálodde* (su *härkälintu*), *kuovđâtuvvá* (su *arokyyhky*), *taigakuškástâh* (su *taigakuovi*), *luosâkuobâr* (su *lohisieni*), *stuorrâsmiäruh* (su *isohapero*) já *čovârriävnuáivi* (su *rustonupikka*), láá esken palij finnim noomâs. Moin naalijn toh láá talle rahtum? Eidu noomâi ráhtim já jiešalnees vijđâsubboht-uv uđđâ sanij ráhtim meetood lii-uv lamaš tot, maid lam keččälâm finniđ pargostân uáinusân. Puohâi uđđâ nomâttâsâi analyys já meiddei eres uđđâ sanijgijn testam čaaitij, maht uđđâ sanij ráhtimproosees ovdán. Taat lii uánimist čuávuvâš kovosist:

Kovos 1. Uudta saanuj já šlajjanoomai ráhtim.

Kovosist uáinoo, et uđđá sanij ráhtim lii kienjális suundeest ovdáneijee proosees. Taan proosees kuvviimist vuálgoo tast, et mottoom eres kielâst kávnnoo távjá myenster uđđá sääni ráhtimân. Uálgispelni kovosist lii nomâttum **myenster valjim (mallin valinta)**, mast ubâ termâráhtimproosees vuálgá. Uálgispeln **sänitääsist (sanataso)** lii tot myenstersääni, mon kiälbulâšvuodâ uđđá sääni myensterin ferttee testađ. Čižetpeln sänitääsist lii puátukielâ säniráájust räigi, mon kalga tuovņâđ. *Puátukielâ* uáivild tom kielâ, moos uđđá sääni ráhtoo. Taan tááhust tot lii lamaš anarâškielâ. Myenster kiälbulâšvuodâ puátukielâ sääni ráhtimân puáhtá testađ sänitääsi vuoluubelni orroo taasijn. **Komponenttääsist (komponenttitaso)**, mii lii tállân sänitääsi vuoluupelni, myenstersääni čuáppoo ossijd. Tien tááhust piäsá njuolgist viárdádállâđ myenstersääni já puátukielâ sänikomponentij västideijeevuodâ. Vááldám muáddi ovdámeerhâ. Sämikielân tarbâšuvvoo vaastâ kuobârnoomân, mon nommâ suomâkielâst lii *lohisieni*. Komponenttääsist myenstersääni čuáppoo kyevti komponentin: (lohi) já (sieni). Eenâb viárdádállâm ij tarbâšugin: lii älkkee uáiniđ, et *lohi*-säänán lii sämikielâst vaastâ *luosâ* já *sieni*-säänán kávnnoo vaastâ *kuobâr*. Nuuvtpâ sämikielân finnee noomâ njuolgâ jurgâluslovnân suomâkielâst: *lohisieni* lii sämikielân *luosâ-kuobâr*. Komponentij viárdádállâm maņa piäsá jo puátukielâ uđđá säänán.

Jyehi tovváá säniráhtim ij kuittâg lah näävt älkkee. Juáháš, kote parga sämikieláin, ferttee motomin ruohâdiđ uáivis já smiettâđ, et »miisun tietkis sääni ličij sämikielân». Talle vädisvuottân lii tot, et tiätukomponentân ij kavnuugin njuolgâ vaastâ sämikielâst. Anarâškielâ šlajânoomâi ráhtimist vädis komponentteh vuáttojeh ovdâmerkân myensternoomâin *aromerikotka*, *myrkkynäpikkä* já *hallavahakas*. Vuosmuu noomâst vädis

komponent lâi *aro*: kielâravvimjuávkku ij lah valagin kavnmâ toos šiev vastuu sämikielâst. Nube noomâst vädis komponent lâi suomâkielâ *nääpikkä*. Ton merhâšume ij eedâ jur maiden. Kuálmád noomâst vädis uássin lâi *vahakas*.

Jis myenster mudoi oro tuhhiittetten, ferttee termâráhtimprosessist vuáijuđ ain kienjálubbon. Vistig-uv kalga tutkâđ **râhtustääsist (rakennetaso)** myenstersääni vädis komponent ráhtus adai tom, lii-uv tot vuáđusääni vâi suárgus (suomâkielân *johdos*). Koččâmus lii tast, ferttee-uv komponent tutkâđ ubâ säännin vâi puáhtá-uv tast iäruđid oosijd, ovdâmerkân sänimadduu já suárgásijd. Ovdámeerhân lii älkkee uáiniđ, et *aro*-sääni lii väädis jyehid. *Nääpikkä*-säänist *-kkä* lii suárgus, mut ain páácá kojjádiđ, maid uáivild algâuási *nääpi*-? *Vahakas*-säänist lii iäruđmist čielgâ maadâ *vaha*-, moos lii labdasâm syergis *-kas*. Jis komponent puáhtá jyehid ucebijd oosijd, viárdádállâm puáhtá porgâđ **morfeemtääsist (morfeemitaso)**, kost sänimaadâ já suárgus tutkuv sierâ já nomâlâs tot, kávnnoo-uv taid vaastâ sämikielâst.

Säniráhtimtääsist (sanannuodostus-taso) vuod myenstersääni vädis komponent puáhtá heiviittid sämikielân maangânáál. Vistig-uv puáhtá tutkâđ, lii-uv toos kavnmist mihheen semantlâš aldavastuid, mon kevttimáin nube kielân liijká finniiččij siämmáá komponent suulân siämmáá merhâšumeest. *Aro*-sääni aldavaastân valdui anon taan ohtâvuodâst sääni *kuovdâ*. *Aromerikotka*-lodde finnij sämikiel nommânis *kuovdâmerâkuáskim*. Semantlâš aldavaastâ puáhtá leđe merhâšumes tááhust târhilub ko myenstersääni, epitârhilub ko myenstersääni teikâ miinii eres aldavastuid, mon merhâšume lii váhá siämmáá sullâsâš ko myenstersääni merhâšume. Jis kielâ jieijâs sänirááju ij innig riákkáá komponent ráhtimân, sänikomponent tarbâšeijee puáhtá keččâlid lovniđ komponent. Ovdâmerk-

kân suomâkielâ *näöpikkä*-sääni algâuási heiviittui sâmi Kielâ jienâdâhsysteemân, já uđđâ komponenttin šoodâi *näöpih*. Ovdâmerkkân loddenomâttâs *maadâkiisla* loopâuási *kiisla* lii ruávislovnâ suomâkielâ *kiisla*-säänist.

Jis lovnimgin ij oro lemin šiev čuávduš, puáhtá keččáliđ ráhtid komponent teikâ ubâ noomâ eresnáálá mottoom puovtâdeijee vastuin (su korvaava vastine). Šlajânomâttâsâin tággáár puovtâdeijee vastuu kevttim puávtáččij leđe veik šlaajâ monnii čielgâ tobdomeerhâ kevttim noomâ vuáđđun. Anarâškielâ šlajânomâttâsah nuávditteh uálináálá myensternoomâs merhâšume já ráhtus, mut ovdâmerkkân suomâkiel kuobânomâttâsah, koppakuorijái nomâttâsah já meiddei uccâ piäiváá-loddái nomâttâsah láá rahtum šlaajâi puohlágán tobdomeerhâid iššeen kevttimáin. Muu amnâstâh lii kuittâg lamaš lijkâs ennuu ereslágán eidu taan pele târhilub kiedâvušmân.

Já jis tiätumyensterist ij šoodâ nube kielân uđđâ sääni, noomâ adeleijee puáhtá usâškyettiđ pyereeb myenster, mon hiäivulâšvuodâ ferttee siämmánáál testâđ. Ubâ testamproosees kiärduttuvvoo nuuvt kuhháá ko tuhhiittettee vaastâ kávnoo. Hiäivulâš vastuu uuccâm lii muálkkáás

proosees, mon ij pyevti meendu vuáđulávt kiedâvuššâđ uánihávt. Jyehi tááhust anarâškiel sâni ráhtimist älkkeemus lii lamaš keččáliđ piergiittállâđ kielâ jieijâs sâni ráájuin nuuvt kuhás ko máhđulâš.

Lam keččâlâm uánihávt čielgid, maid muu náguskirjetutkâmuš lii tuállám sistees já maggaar proosees anarâš šlajânomâttâsâi normâdem já uđđâ noomâi já uđđâ saani ráhtim lii lamaš. Náguskirje lii vaalmâš, mut nommâsavástállâm já siämmánáál uđđâ sani ráhtimpargo oroh tääl esken älgimin. Jieččân sânikirjeamnâstuv, anarâškielâ vijđes uđđâ sani ráhtimpargo já taan náguskirjetutkâmuš vuáđuld tuostâm naggid, et sâni rááju aktiivlâš vijđánem lii čielgâ merkkâ kielâ kevttim lassaanmist já kielâ status puárránmist. Siämmást anarâškielâ kielâtipšom- já tutkâmárbu lii lasanâm. Korrâ tuotâvuotâ lii kuittâg tot, et anarâškielâ kielâtipšom lii taan ive čuuvtij kâržidum, já puáttee ive tot áštâ nuuhâđ ol-lásávt. Anarâškielâ tutkâm ij valagin lah sis-káldittum oovtâgin tutkâmlágádâssân. Kielâ siäilum já iäláskitem uáinust kielâtipšom já tutkâm pištevášvuodâ kolgáččij pasteđ algâttid já siäiluid. Toos tarbâšuvvoo tääl ucánjihhii pyeritâtulâšvuotâ já sierâ pooliitlâš orgaanij, tiedâlâš tutkâmlágádâsâi já ovtâskâs totkei ohtsâšpargo. ■

Virittäjän toimitus kiittää Lea Laitista oikoluvusta.

MARJA-LIISA OLTUIS *Inarinsaamen lajinnimet: Lintujen ja sienten kansannimitysten historiaa ja oppitekoisten uudisnimien muodostuksen metodiikkaa*. Ivalo: Anarâškielâ servi 2007.

Sähköposti: marja-liisa@olthuis.net

INARINSAAMEN LAJINIMET: LINTUJEN JA SIENTEN KANSANNIMITYSTEN HISTORIAA JA OPPITEKOISTEN UUDISNIMIEN MUODOSTUKSEN METODIIKKA

MARJA-LIISA OLTHUIS

VÄITÖKSENALKAJAISESITELMÄ
INARIN SAAMELAISMUSEO
SIIDASSA 14. HUHTIKUUTA 2007

Väitöskirjatyöni alkoi syksyllä 2000 samassa yhteydessä, kun inarinsaamenkielinen biologian opetus aloitettiin Inarin ala-asteella. Opetuksen aloituksen yhteydessä kieleen tehtiin noin 3 000 biologian uudis-sanaa. Tuolloin havaittiin, että ainoastaan muutamille lajeille oli kielen koko puhuma-alueella käytössä yhtenäinen nimi. Tällaisia selkeitä nimiä olivat esimerkiksi kurjen nimi *kuorgâ*, kuukkelin nimi *kuávská*, riekon nimi *riävská* ja mustalinnun nimi *njurgoi*. Näin onnellisesti ei kuitenkaan aina käynyt: useilla lajeilla oli useita kansannimiä, ja toisinaan taas sama kansannimi viittasi useaan lajiin. Esimerkiksi tilhestä käytettiin nimiä *peljirástágâš* ja *peljisalgaáš*, ja lapinuuni-linnun nimen *alkkuuvsâš* rinnakkaisnimenä

esiintyi nimi *siedgâloddááš*. Selvä nimien sekaannus esiintyi *fiskiscissááš*-nimessä («keltatäinen»): sitä käytettiin talitiaisesta, hömötiaisesta, keltavästäräkistä ja keltasirkusta. Kaikki tällaiset nimet oli mentävä systemaattisesti läpi periaatteella »yksi nimi yhdelle lajille». Tämän periaatteen noudattaminen on ensiksikin tiennyt tunnettujen lajinnimien keräämistä ja valikointia ja toisaalta terminmuodostusmetodien selvittelyä ja sovellusta uusiin sanoihin. Aivan toisenlainen prosessi on taas ollut ennestään nimettömien lajien nimeäminen. Inarinsaamen lajinnimityössä nimeämättömien lajien katogoria onkin ollut kaikkein suurin: aineistoni lajeista peräti 70 % on vasta viime vuosina nimettyjä. Se, että tietyille lajille syntyy ja jää käyttöön vain yksi virallinen nimi, on kirjakielen ja sivistyksen pyrkimys. Tämä pyrkimys on hyödyllinen siksi, että silloin jokainen puhuu samalla

▷

nimellä samasta lajista. Näin on pakko menetellä kaikissa sellaisissa yhteyksissä, joissa tarvitaan kansankielisiä lajinnimiä.

Inarinsaamessa lajinnimien normitus on tehty Suomen luonnonvaraisista linnuista, tavallisimmista metsä- ja ruokasienistä ja Lapin läänin putkilokasveista. Samantapaisen normitusprosessin ovat käyneet läpi myös yhteiskunnallisesti vahvemmat kielet. Esimerkiksi suomessa linnunnimien nykytilaan saattaminen on vienyt kokonaisen vuosisadan. Miltei yhtä pitkä on ollut myös suomenkielisten kasvinnimien laadintaprosessi. 1990-luvun alussa on tehty suomenkieliset nimet maailman linnuille. Suomenkieliset sientennimet ovat syntyneet hieman lyhyemmässä ajassa, noin 50 vuodessa. Ja suomessa normitustyö on edelleen kesken esimerkiksi selkärangattomien nimeämisessä.

Inarinsaameen laadituista lajinnimistä olen valinnut väitöskirja-aineistoon lintujen ja sienten nimet. Linnut olen valinnut siksi, että vanhassa kielessä oli havaittavissa vahva lintujen kansannimipohja, ja sienet olen valinnut siksi, että niistä kansannimipohja lähestulkoon puuttui. Sienten nimet on laadittu vasta viime vuosina inarinsaameen. Aineistoni sisältää Suomen luonnonvaraisten lintujen nimet sekä tavallisimmat metsä- ja ruokasienten nimet, yhteensä 453 lintulajia ja 184 sienilajia. Linnunnimiä on yhteensä 492 ja sienten nimiä 197. Molemmissa ryhmissä nimiä on hieman enemmän kuin lajeja, mikä johtuu siitä, että joillakin lajeilla on esiintynyt useampia nimityksiä.

Aineiston valinnassa ja tutkimuksessa selkeä kontrasti — toisaalta vahva kansannimipohja ja toisaalta kansannimien puuttuminen — on ollut hyvin mielenkiintoinen ilmiö. Tarkastelen ensin tunnettuja kansannimiä ja sen jälkeen kieleen vastikään laadittuja uudisnimiä.

Tarkastelen lajien kansannimiä ensin kielenhuollon näkökulmasta. Lajien kan-

sannimitykset on nyttemmin normitettu kieleen. Vanhoista nimistä on valikoitu käyttöön tietyt nimet, joita pidettiin hyvinä. Hyvälle nimelle on määritelty tietyt kriteerit. Tärkein kriteeri on se, että nimen täytyy kuvata lajia. Hyvä nimi ei anna minkäänlaista väärää kuvaa lajista, ja nimen on oltava uniikki. Käyttöön valittu nimi ei myöskään saa olla liian pitkä tai hankalasti muistettava. Suomessa kielenhuoltajien suositus on ollut pitää nimet maksimissaan kolmisanaisina, ja samaa linjaa on noudatettu myös inarinsaamenkielissä nimissä. Hankalasti muistettavia taas ovat esimerkiksi sellaiset nimet, jotka ovat liian samanlaisia. Tämän vuoksi esimerkiksi linnunnimissä ei voinut käyttää kahdesta eri lajista nimityksiä *paaccâhloodde* («käpylintu») ja *paaccâhlooddâás* («käpylintunen»), jolloin nimien ainoa erottava piirre olisi ollut deminutiivijohdin. Nimen valintaan voi toisinaan myös vaikuttaa se, onko mikään nimistä jostain syystä yleisempi kuin muut nimiehdokkaat. Lajinnimien onnistuneisuutta täytyy kuitenkin jokaisen nimen kohdalla pohtia erikseen. Kaikki edellä mainitut kriteerit eivät aina toteudu samassa nimessä. Jos nimitulos ei jostain syystä ole tyydyttävä, nimien normituksessa huonommasta nimestä voi koonaan luopua ja sen tilalle voi tehdä aivan uuden nimen. Tämä on mahdollista silloin, kun kansannimitys ei ole kovin hyvin vakiintunut kieleen. Lajinnimikomiteoiden kokemusten mukaan kieleen jo vakiintuneiden nimien muuttaminen on vaikeaa, sillä kielenpuhujat eivät tahdo kelpuuttaa uusia nimitulokkaita. Siinä tapauksessa huonompien mutta vakiintuneiden kansannimitysten osalta onkin pohdittava, voiko tällaisen nimen kuitenkin hyväksyä, vaikka se ei lajin kuvauksen kannalta olisikaan aivan korrekti.

Kansannimitysten lisäksi tarkastelen toisena ryhmänä uusia lajinnimityksiä,

jotka on vasta viime vuosina laadittu kieleen. Ne on tehty kahta tarkoitusta varten. Enimmäkseen ne on laadittu sanaston aukko kohtiin sellaisten lajien nimiksi, joilla ei aiemmin ole ollut nimeä. Linnunnimien osalta tavallista on, että elinkeinojen kannalta merkityksettömät linnut eivät ole saaneet nimeä. Samoin nimettömiksi ovat jääneet ne lajit, joita ei ole havaittu kielen puhuma-alueella. Inarinsaamassa merkityksettömiä pikkulintuja on kuvattu vain »tiaisiksi» tai »pulumusiksi». Sienten kansannimityksiä ei löydy juuri lainkaan, joten tältä osin onkin puhtaimmin kyse sanaston aukko kohtien paikkaamisesta.

Kuten äsken kävi ilmi, toisaalta uudet nimet on toisinaan tehty vanhan ja huonomman kansannimityksen sijaan. Tehtiinpä nimi kumpaa tarkoitusta varten tahansa, on tärkeä tietää, miten uusia nimiä laaditaan, niin että kieleen syntyy hyvä ja käyttökelpoinen nimi. Työssäni on ollut tärkeää kuvata nimen syntyprosessia eli sitä, miten nimelle ja sen laadintaan löytyy malli, ja miten mallinimeä soveltamalla saadaan inarinsaameen uusi lajinnimi. Tutkimukseni taustalla on ollut oma sanakirja-aineistoni. Oikeastaan biologian sanasto ja samalla tavoin lajinnimetkin ovat osa 30 000 hakusanaa sisältävästä sanakirjamateriaalistani. Näistä sanoista suunnilleen kolmannes on kieleen vastikään tulleita uudissanoja. Näiden sanojen laadinnasta havaitsin, että uusien sanojen samoin kuin uusien lajinnimienkin laadinnassa on selkeä metodi, jonka mielestäni pystyi saamaan — ja se täytyi saada — näkyviin. Mielestäni inarinsaamelaisien käyttämä metodi on hyödyllinen muillekin, jotka pohdiskelevat uusien lajinnimien ja laajemminkin uusien sanojen muodostusstrategioita. Tätä inarinsaamelaisien käyttämän metodin kuvausta pidänkin tutkimukseni tärkeimpänä tuloksena. Palaan metodiin myöhemmin.

TUTKIMUSMETODIT JA AINEISTON KÄSITTELY

Olen sovittanut lajinnimien kielitieteellisen analyysin linnunnimissä taksonomisen luokittelun alle ja sientenimissä ruokasienijaon alle. Tämä on ollut välttämätöntä, sillä nimien normitus- ja muodostustyössä on tärkeää seurata samanaikaisesti samaan sukuun tai ryhmään kuuluvien nimien syntyä.

Olen jakanut aineiston lajinnimet niiden iän ja tarkastelumenetelmien mukaan kolmeen sanakerrostumaan. Olen kutsunut näitä sanakerrostumia vanhoiksi kansannimityksiksi, nuoremmiksi kansannimityksiksi ja kieleen vastikään muodostetuiksi uusiksi lajinnimiksi. Aineiston tutkimusmetodeja on kolme: jokainen sanakerrostuma on tutkittu omalla metodillaan.

Esittelen ensin aineiston vanhimman sanakerrostuman, *vanhat kansannimitykset*. Olen tutkinut tämän ikäkerrostuman sanoja kielihistorian tutkimusmetodilla. Selvitän, kuinka vanhoja lajinnimet ovat ja mikä on niiden alkuperä. Tähän ikäkerrostumaan kuuluu monenikäisiä sanoja. Sanoista vanhimmat palautuvat aina uralilaiseen ja suomalais-ugrilaiseen kantakieleen saakka. Nuorimman kerrostuman sanat ovat niin sanottuja yhteissaamelaisia sanoja, jotka palautuvat ainoastaan kantasaameen. Niille ei löydy vastinetta saamelaiskielten ulkopuolelta. Vanhimman kerrostuman sanoja, joille löytyy vastine kaukaisista sukukielistä, ovat esimerkiksi korpin nimi *káránâs*, telkän nimi *čuáđgi*, kotkan nimi *kuáskim* ja käen nimi *kiehâ*. Sienten nimistä tähän sanakerrostumaan kuuluu ainoastaan käävän yleisnimi *čááná*, joka on suomen *sieni*-sanan äännevastine. Ainoastaan kanta saameen palautuvia linnunnimityksiä ovat esimerkiksi allin nimi *áyálâh*, lapintiiran nimi *čierrih* tai *čerrih*, kiirunan nimi *kiärun* ja palokärjen nimi *kierâš*. Nämä edellä lue-

▷

tellut sanat ovat vanhoja omaperäisiä sanoja, joille ei löydy lainaetymologiaa. Tähän sanakerrostumaan kuuluu myös muutamia lainoja. Näistä vanhin on hanhea tarkoittava *čuánjá*, joka on germaaninen laina. Yhteis-saamelaisesta kerrostumasta löytyy kolme skandinaavista lainaa: haahkan nimi *havdá*, rastaiden yleisnimi *rástágâš* ja haukkojen yleisnimi *välli*.

Lajinnimien toisesta sanakerrostumasta käytän nimeä *nuoremmat kansannimitykset*. Linnunnimiaineistossa tähän kuuluvat käytännössä sellaiset nimet, joita on käytetty vanhoissa inarinsaamelaisissa linnunnimilähteissä 1800-luvun puolivälistä 1950-luvulle saakka. Nämä nimet ovat harvoin levinneet muihin saamelaiskieliin, eikä niille voi rekonstruoida kantasaamen muotoa tai muidenkaan kantakielten muotoja niin kuin edellisessä sanakerrostumassa. Nämä sanat ovat selvästi nuorempia kuin edellä mainittu sanakerrostuma. Myös tässä sanakerrostumassa tutkin sanojen alkuperää. Tutkimuksen alussa pidin tällaisia nimityksiä puhtaina inarinsaamelaisina nimityksinä, koska ne istuivat hyvin kieleen. Tutkimuksen lopussa kuitenkin osoittautui, että suuri osa nuoremmista kansannimityksistä oli lainoja vanhoista suomenkielisistä lajinnimistä. Esimerkiksi nimi *almevierccâ* on suora käännöslaina suomenkielisestä murteellisesta nimestä *taivhaanpässi*. *Kuáppilvälli* ja *kuáppilváálláš* ovat suoria käännöslainoja suomenkielisestä nimestä *koppelohaukka*. *Keđgirástágâš* taas on suora käännöslaina suomenkielisestä nimestä *kivirastas*. Tähän ikäkerrostumaan kuuluvista linnunnimistä pohjoissaamesta tulleita lainoja ovat esimerkiksi tavin nimi *čikšâ*, kalalokin nimi *päiski*, suokukon nimi *ravgâ* ja sinisorsan nimi *tuáršu*. Jotkin nimistä ovat inarinsaamelaisten itsensä antamia. Linnunnimistä jotkin perustuvat lajin kuvaukseen. Linnun elinympäristöä kuvaavat esimerkiksi nimet *miestârástágâš* (»pensas-

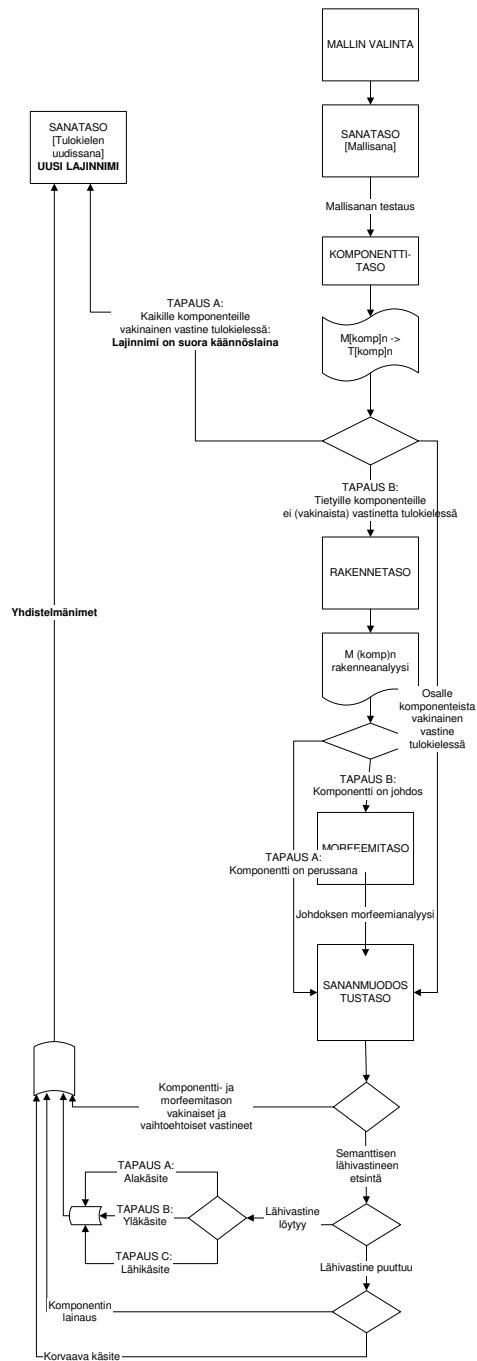
rastas»), *rotorástágâš* (»koivikkorastas») ja *vuággukuálsâš* (»pieni onkalokoskelo»). Linnun kokoa kuvaavat esimerkiksi nimet *sturrâčuánjá* (»isohanhi»), *koskkuálsi* (»keskikoskelo»; tarkoittaa kolmesta koskelosta keskimmäistä) ja *uccâčevžuš* (»pikkuliro»). Ääntä kuvaavia nimiä ovat esimerkiksi *čurčurrástágâš* (»čurčurrastas») ja *pompesteijee oopuv* (»pöllö, joka ääntää epäselvästi»; *pompeštiđ* 'tolskata'). Linnun selvään ulkoiseen tuntomerkkiin viittaavat esimerkiksi nimet *peljisalgaas* (»korpakepoikanen») ja *vuoptuáivloddááš* (»tukkapäälintunen»). Linnun väriä kuvaavia nimiä ovat esimerkiksi *čiddákääni* (»hiilikana»), *fiskiscissááš* (»keltatäinen») ja *jievjâoppuv* (»valkopöllö»; *jievjâ* tarkoittaa valkoista karvan väriä). Linnun aktiivisinta aikaa kuvaavat nimitykset *ijjâlodde* (»yölintu») ja *veigilodde* (»hämärälintu»). Jotkin linnunnimet ovat johdoksia kuten kapustarinnan nimi *piiččus*, kaakkurin nimi *káhtee* ja urpiaisien nimi *sávjáduvvâš*. Nimissä *piiččus* ja *káhtee* johdin on lisätty linnun äänen kuvaukseen: kapustarinta laulaa surullisen viheltävästi »pii, pii», ja inarinsaamelaisen sanonnan mukaan *Káhtee káhtá korrâ jienáin* (»kaakkuri kaakattaa kovalla äänellä»), eli yksikön 3. persoonan muoto *káhtá* tunnetaan, vaikka verbin sanakirjamuotoa *káhtiđ* ei kielestä löydy.

Sienten kansannimiä on vähän. Sieniaineistossa nuorempiin kansannimityksiin kuuluu ainoastaan 15 nimeä. Monet näistä ovat inarinsaamelaisten antamia nimiä, jotka on laadittu lajien tuntomerkkien perusteella. Esimerkiksi nimitykset *arvekuobâr* (»sadesieni») ja *arvespappâ* (»sadepallo») on muodostettu sienien esiintymisajan perusteella: sienet ilmestyvät aina sateen jälkeen. Esimerkiksi nimi *suovâkuobâr* (»savusieni») on muodostettu sienien ulkoisen tuntomerkin perusteella: sienestä purkautuu sen päälle astuttaessa itiöpölypilvi, joka on tulkittu savuksi. Nimityksis-

sä *suáhikuobâr* («koivusieni») ja *muorâkuobâr* («puusieni») on kyse sienen isäntäkasvista. Nimet *stáálapurssâ* («staalonkukkaro»), *stáálu jávuvusekkâ* («staalon jauhosäkki») ja *stáálu jávuvusekkâ* («staalonakan tuhkasäkki») taas viittaavat saamelaisten uskomusmaailmaan ja staaloon. Nimistä kolme on suoria käännöslainoja suomesta: *kiärppáákuobâr* (< su *kärpässiäni*), *kusâkuobâr* (< su *lehmänsieni*) ja *mirkkâkuobâr* (< su *myrkkysieni*).

Kolmantena sanakerrostumana ovat inarinsaameen vasta viime vuosina laaditut lajinnimet. Esimerkiksi härkälintu (saI *vuák-*

sálodde), arokyyhky (saI *kuovđâtuvvá*), taigakuovi (saI *taigakuškástáh*), lohisieni (saI *luosâkuobâr*), isohapero (saI *sturrâsmiäruh*) ja rustonupikka (saI *čovârriävnuáivi*) ovat vastikään saaneet inarinsaamenkielisen nimensä. Mutta miten nämä nimet on muodostettu? Juuri nimien laadinta ja laajemminkin uudissanojen muodostusmetodi on ollut se, jonka olen pyrkinyt saamaan tutkimuksessani näkyviin. Kaikkien uusien lajinnimitysten analyysi ja myös muiden kieleen muodostettujen uusien sanojen testaus osoitti, miten uusien sanojen muodostusprosessi etenee. Se on nähtävissä seuraavasta kaaviosta:

Kaavio 1. Uudissanojen ja lajinnimien muodostus.

Kaaviosta näkyy, että uusien sanojen laadinta on syvyysuunnassa etenevä prosessi. Tässä prosessin kuvauksessa lahdetaan siitä, että jostakin toisesta kielestä löytyy malli uuden sanan muodostukseen. Oikealla kaaviossa on **mallin valinta**, josta koko terminmuodostusprosessi lähtee. Oikealla **sanatasolla** on se mallisana, jonka kelvollisuutta uuden sanan mallina täytyy testata. Vasemmalla **sanatasolla** on tulokielen sanastossa aukko, joka täytyy paikata. *Tulokieli* tarkoittaa sitä kieltä, johon uusi sana tehdään. Tässä tapauksessa se on ollut inarinsaame. Mallin kelvollisuutta tulokielen sanan muodostukseen voi testata sanatason alla olevilla tasoilla. **Komponenttitasolla**, joka on heti sanatason alla, mallisana pilkotaan osiin. Tällöin päästään heti vertaamaan mallisanan ja tulokielen sanakomponenttien vastaavuuksia. Otan muutamia esimerkkejä. Saameen tarvitaan vastine sienennimelle, joka suomessa on *lohisieni*. Komponenttitasolla mallisana pilkotaan kahteen komponenttiin: (lohi) ja (sieni). Enempää vertailua ei tarvita: on helppo havaita, että *lohi*-sanalle saamesta löytyy vastine *luosâ* ja *sieni*-sanalle vastine *kuobâr*. Niinpä lohisienen nimi *luosâkuobâr* saadaan suorana käännöslainana mallista kahden kielen sanakomponentteja vertaamalla.

Aina uuden sanan muodostaminen ei kuitenkaan suju näin yksinkertaisesti. Jokainen, joka työskentelee saamen parissa, joutuu toisinaan miettimään, mikä jokin sana onkaan saameksi. Tällöin hankaluutena on se, ettei tietylle mallisanan komponentille löydykään suoraa vastinetta saamesta. Inarinsaamen lajinnimiä muodostettaessa hankalia komponentteja on esiintynyt esimerkiksi mallinimissä *aromerikotka*, *myrkkynäpikkä* ja *halla-vahakas*. Ensimmäisessä nimessä hankala komponentti on ollut *aro*: inarinsaamen kielineuvontaryhmä ei vielääkään ole löy-

tänyt sille hyvää saamenkielistä vastinetta. Toisessa nimessä hankalana komponenttina on ollut *näpikkä*. Sen merkitys ei avaudu ensi näkemältä. Kolmannessa nimessä hankaluutena on ollut komponentti *vahakas*.

Jos malli muutoin tuntuu kelvolliselta, terminmuodostuksessa täytyy edetä syvemmälle. Ensiksikin täytyy tutkia **rakennetasolla** mallisanan ongelmallisen komponentin rakenne eli se, onko se perussana vai johdos. Kyse on siitä, onko se tutkittava koko sanaksi vai voiko siitä erottaa osia, esimerkiksi kannan ja johdoksen. Esimerkeistä voi päätellä, että *aro*-sanaa on vaikea jakaa. *Näpikkä*-sanassa *-kkä* on johdin, mutta edelleenkin ei selviä, mitä merkitsee alkuosa *nääpi*-. *Vahakas*-sanasta voidaan erottaa selkeä kanta *vaha*-, johon liittyy johdin *-kas*. Mikäli komponentti voidaan jakaa pienempiin osiin, vertailu voidaan tehdä **morfeemitasolla**, jolla tutkitaan erikseen se, onko kannalle ja johtimelle vastinetta saamassa.

Sananmuodostustasolla taas mallisanan ongelmalliset komponentit voi sovittaa saameen monella tavoin. Ensiksikin voi tutkia, löytyykö sille mitään semanttisia lähivastineita, joita käyttämällä komponentin saisi toiseen kieleen suunnilleen samassa merkityksessä. *Aro*-sanän lähivastineeksi otettiin tässä yhteydessä sana *kuovđâ*, joka tarkoittaa kosteaa, ruohikkoista painannetta. Aromerikotka sai saamenkielisen nimen *kuovđâmerâkuáskim*. Semanttinen lähivastine voi olla merkitykseltään tarkempi kuin mallisana, epätarkempi kuin mallisana tai jokin muu lähivastine, jonka merkitys on samansuuntainen kuin mallin merkitys. Jos kielen oma sanasto ei enää riitä lähivastineen tuottamiseen, sanakomponentin tarvitsija voi yrittää lainata komponentin kieleen. Esimerkiksi suomen *näpikkä*-sanän alkuosa sovellettiin inarinsaamen äännesysteemiin, ja uudeksi komponentiksi syntyi *näpiph*. Esimerkiksi etelänkiislan

▷

nimityksen komponentti *kiisla* otettiin raa-
kalainana saameen, ja linnun saamenkieli-
seksi nimeksi tuli *maadâkiisla*.

Jos lainaaminenkaan ei tunnu hyvältä
vaihtoehdolta, voi nimen tarvitsija voi vielä
yrittää muodostaa komponentin tai koko
nimen muulla tavoin korvaavaa vastinetta
käyttäen. Lajinnimissä tällaisen korvaavan
vastineen käyttö voisi olla vaikkapa lajin
jonkin selkeän tuntomerkin hyödyntämi-
nen nimen perusteena. Inarinsaamen lajin-
nimet noudattelevat pitkälti mallinimensä
merkitystä ja rakennetta, mutta esimerkiksi
suomenkieliset sientennimet, koppakuori-
aisten ja pikkuperhosten nimet on laadittu
hyödyntäen lajien tuntomerkkejä. Oma
aineistoni on kuitenkin ollut sananmuo-
dostuksellisesti liian erilainen tämän nä-
kökulman tarkempaan analysointiin.

Mikäli tietty malli ei tuota tulosta, ni-
men antajalla on aina mahdollisuus etsiä
parempaa mallia, jonka soveltuvuus uu-
dissan tuottamiseen tulee samalla tavoin
testata. Testausprosessi toistetaan, kunnes
sopiva vastine löytyy. Sopivan vastineen
etsiminen on monivaiheinen prosessi, jota
ei yksityiskohtaisesti voi esitellä näin ly-
hyessä esityksessä. Joka tapauksessa inar-
insaamen sananmuodostuksessa helpointa

on ollut yrittää tulla toimeen kielen omalla
sanastolla niin pitkään kuin mahdollista.

Olen yrittänyt lyhyesti kuvata, mitä
väitöskirjatutkimukseni on pitänyt sisäl-
lään ja millainen prosessi inarinsaamen
lajinnimien normitus ja uusien nimien
laadinta on ollut. Väitöskirjani on valmis,
mutta inarinsaamen nimikeskustelu ja sa-
moin uudissanojen muodostus näyttävät
vasta alkaneen. Sanakirja-aineistoni, inar-
insaamen laajan uudissanatyön ja tämän
väitöskirjatutkimuksen pohjalta rohkenen
väittää, että sanaston aktiivinen kasvu on
selkeä merkki kielen käytön lisääntymi-
sestä ja kielen statuksen vahvistumisesta.
Inarinsaamen kielenhuollon ja tutkimuk-
sen tarve on selvästi lisääntynyt. Ankea
totuus on kuitenkin se, että inarinsaamen
kielenhuolto on tänä vuonna jouduttu ra-
justi supistamaan, ja ensi vuonna se uhkaa
loppua kokonaan. Inarinsaamen tutkimusta
ei ole edelleenkään sisällytetty yhteenkään
kielentutkimusyksikköön Suomessa. Kie-
len säilymisen ja elpymisen kannalta kie-
lenhuollon ja tutkimuksen jatkuvuus olisi
pystyttävä takaamaan. Siihen tarvitaan
nyt ripaus hyvää tahtoa ja eri poliittisten
elinten, tieteellisten tutkimusyksiköiden ja
yksittäisten tutkijoiden yhteistyötä. ■

MARJA-LIISA OLTUIS *Inarinsaamen lajinnimet: Lintujen ja sienten kansannimitysten historiaa
ja oppitekoisten uudisnimien muodostuksen metodiikkaa*. Ivalo: Anarâškielâ servi 2007.

Sähköposti: marja-liisa@olthuis.net